

писма
от Иван
Вазов

БЪЛГАРСКА **ИСТОРИЯ**

© Иван Вазов, *автор*

© Николай Чернокожев, *съставител*

© Теодор Борисов, *редактор*

© Станимира Вътева, *отговорен редактор*

© Диана Благоева, *коректор*

© Александра Младенова, *графично оформление и корица*

„БИ 93“ ООД

София, 2021 г.

ISBN: 978-619-7496-89-5

писма
от Иван
Вазов

София
2021

Съдържание

Иван Вазов и неговите писма	9
До Васил Друмев	13
До Спас Вацов	15
До С. С. Бобчев	41
До г-р Фран Гунгрум	51
До Константин Величков	55
До Кирил Христов	71
До г-р К. Кръстев	73
До П. П. Славейков	95
До П. Ю. Тодоров	99
До П. Яворов	101
До Стоян Михайловски	103
До проф. Иван Шишманов	107
До българските владетели	123
До Александър Паскалев	127
До театрали	133
По повод юбилейните тържества	137

До Георги Вазов	147
До Евгения Марс	151
До Леонид Андреев	161
До Григор Кацаров	165

Человеците не са еднакви нити на лице, нити на глас, нити на писмо, и от това пак познаваме божията премудрост, защото по лицето са разпознаваме денем, по гласът нощем, а по писмото, кога сме надалече.

„Буквар с различни поучения собрани
от Петра Х. Беровича за българските училища“

1824 г.

Иван Вазов и неговите писма

Историята на литературата ни предлага достатъчно примери за това как личната кореспонденция се превръща в част от творчеството на гаден писател. Още в Античността Плиний Млади оставя за следващите поколения 10 книги с писма, които са своеобразно огледало на живота в Римската империя през първите две столетия от новата ера.

Впоследствие епистоларният жанр ще се обособи като отделно направление в литературата, а в преобладаващата част от случаите големите писатели не оформят посланията си до своите близки така, че те да станат достояние на широката публика. Интересът в международен план към кореспонденцията на имена като Ърнест Хемингуей, Франсис Скот Фицджералд и Джордж Оруел показва, че читателите често са изкушени да надникнат зад завесата и да разберат повече за вътрешния свят на тези големи творци.

Когато говорим за българската литература, е много вероятно една от първите асоциации, която правим, да е свързана с името на Иван Вазов. Той е сред личностите, имали щастие да бъдат оценени от своите съвременници приживе, поради което голяма част от детайлите около неговата житейска съдба са публично известни. Многобройните преиздания на съчиненията му, начело с най-обичания български роман „Под игото“, свидетелстват за големия интерес към творчеството на основоположника на българската литература. Това означава, че всяко следващо издание, посветено на него, е голяма отговорност към аудиторията. Настоящата книга вероятно нямаше да бъде възможна, ако това зависеше от волята на нейния главен герой.

Причината за това е, че Вазов никога не е имал афинитет към съхраняването на своята кореспонденция, а и самият той споделя, че страда от „неузлечим мързел“ дори и при нейното написване. „Майка ми, напротив, водеше вечно кореспонденция с пръснатите си по разни страни синове и дъщери (Сопот, Петроград, Бухара, Алжир, Одеса, Пловдив, София). Тя считаше за приятен дълг, пишейки на някой син или дъщеря, да предаде в писмото си какво ѝ пишат другите. Така, чрез нея, бяхме винаги осведомени един за друг. Тя беше един вид Agence

Navas¹ на нашето пръснато семейство. Истина е, че почти всички ние бяхме неизправни, и на петте нейни писма отвърщахме с едно. Но тя беше неуморима. Кореспонденцията ѝ доставяше вътрешно удоволствие или разтуха сред многобройните домашни грижи. И винаги в писмата ѝ, написани с тъга, не липсваха съвети, ободрения и практически смисъл, едно преобладаващо нейно свойство. Тя даже понякога строго съгеше. Методична и точна по навик, тя в едно тefтерче, като в изходящ журнал, бележеше датите и съдържанието вкратце на писмата си, а получените писма съхраняваше грижливо. Тая добродетел на редовност никой от нас не можа да усвои“, уточнява народният поет.

Ако приемем, че през призмата на Вазов писмата са маловажен гe-mail, който не заслужава внимание, един епизод от биографията му ни показва, че той целенасочено не е искал кореспонденцията му да се чете от някого, към когото не е адресирана. Според популярната история писателят е възлагал на свой помощник унищожаването на определени книжа, които обаче впоследствие са откупувани от добрия му приятел проф. Иван Шишманов. Дори и той не е в състояние да спре заличаването на почти цялата кореспонденция на поета с Константин Величков – факт, който Шишманов не може да му прости. Поради тази причина не трябва да сме толкова учудени, колкото са били членовете на комисията, занимаваща се с литературното му наследство, сред които Стилиян Чилингиров, Владимир Василев, Кирил Христов.

„Брат ми не остави никакви мемоари. Съобщих какви ръкописи са останали от него, но по отношение на мемоарите казах, че той не е писал никакви, че не е пазил даже получените писма, а напечатаните ръкописи е унищожавал. Това заявление учуди господата и особено Кирил Христов остана изненадан и невярващ. И наистина, тука се намираме пред една особеност на народния поет, която аз се постарях да обясня на господата. Освен няколко писма, изпратени до Величкова в чужбина, брат ми не е поддържал с никого редовна кореспонденция. Той не е запазил даже Величковите писма до себе си. Това е за съжаление, но е факт.

При това брат ми не обичаше да пише писма (освен по някоя неотложна работа). Всички, които се интересуват от неговите мисли и чувства, трябва да ги търсят в неговите публикувани творения, едри и гребни. И за своя собствен живот той сам доста е казал. През време

¹Предишното име на днешната Агенция „Франс прес“ – бел.рег.

на юбилея, само по мое голямо настояване, той отговори с по няколко думи на по-важните поздравии – на отворена карта. На останалите стотици аз писах благодарностите, а брат ми само ги подписа“, пише Борис Вазов, с което окончателно уточнява въпроса за писменото наследство на Патриарха на българската литература.

Благодарение на неговите усилия и на тези на личности като проф. Иван Шишманов и проф. Михаил Арнаудов все пак част от Вазовата кореспонденция е запазена. Писмата в настоящото издание са обособени в 20 раздела в зависимост от техния адресат. Те обхващат всички етапи от живота на българския поет – годините в емиграция; периода, в който той се установява в Източна Румелия; както и завръщането му в София. Кореспонденцията е разнообразна по своя характер – в нея могат да се срещнат както съобщения в чисто делови тон, така и такива, засягащи личния живот на писателя.

Част от писанията, които Вазов и неговите събеседници разменят, излизат от рамките на обикновеното писмо. Сред тях се срещат стихове и дори аритмограф – загадка, състояща се от числа, намерила място на страниците на периодичния печат. Чрез писмата на Вазов ще се запознаем отблизо с някои от най-значимите личности на неговата епоха като Константин Величков, Кирил Христов, кръга „Мисъл“ (д-р Кръстьо Кръстев, Пенчо Славейков, Петко Ю. Тодоров и привлечения по-късно Пею Яворов), проф. Иван Шишманов, Александър I Батенберг, Фердинанд Саксбургготски и др. Ще надникнем и в ежедневието на твореца, в което присъства кореспонденцията с неговите издатели, както и с неговите колеги зад граница като Фран Гундрум-Ориовчанин, превел Вазовото творчество на хърватски език. Специално място е отделено на семейните писма на известния наш поет, както и на тези до Евгения Марс. Не са пропуснати и специалните послания във връзка с юбилейните му чествания (най-масовото от които за неговата 70-годишнина през 1920 г.).

Съставител на настоящото издание е един от най-изтъкнатите изследователи на българската литература – проф. д.ф.н. Николай Чернокожев. Писмата са придружени от пояснителна част, разказваща за биографията на съответната личност, с която Вазов кореспондира, както и за контекста, в който е създаден самият текст. Автентичният изказ на автора е съобразен с особеностите на съвременния български език, което ще го направи достъпен за модерния читател.

Чрез това издание сдружение „Българска история“ отбелязва 100-годишнината от кончината на Патриарха на българската литература. То има за цел да ви запознае с един малко известен аспект от неговия житейски и творчески път и посредством неговите собствени думи да придобиете представа за личността Иван Вазов. Макар самият писател да казва, че „писмото е стеснително“, именно благодарение на неговата кореспонденция може да изградим един пълен образ на изключително педантичен в своята работа човек, който не оставя нищо недовършено. За щастие, народният поет не успява да заличи своето епистолярно наследство и днес имаме възможността да се докоснем до него, научавайки повече за един от най-великите българи.

Теодор Борисов

До Васил Друмев

1872, Галац, февруария 1
Драгий ми г. Друмев!

Макар и да не получих до днес Вашият почтеный отговор, за което се надявах непрестанно, уверен, че ще дадете внимание на просбата ми, що Ви отправях в известното Вам мое последне писмо, макар че и днес даже не мога да си изтълкувам причината на мълчанието Ви, а което е по-тежкото, че съзирам в това Ви мълчание нещо подобно на равнодушие и небрежение към мене, то аз пак си позволих да Ви се обадя днес и да Ви поздравя с настоящето си, от което аз усетих едно пълно удоволствие.

Завчера приказвах с г. Чолакова касателно Дружеството и доде реч за моите две последни стихотворения, що Ви бях пратил, за които ми каза, че не сте ми одобрили нещо и затуй няма да се печатат. Съзнавам се, че те бяха слаби и по това и аз сам вече не желаях да се печатат, което обаче не ме спираше да се надея за отговора Ви.

Сега Ви претварям други две стихотворения, които Ви моля, като пригледате достатъчно, да ми отговорите неотложно одобрявате ли ги и можете ли ги тури в П[ериодическото] списание, без да бъдат изменени другояче. Лаская се с една малка надежда, че те тоз път надминуват донейде си другите ми, що ги имате вече, и следов[ателно] щат бъдат одобрени. Впрочем, и противното да се случи, аз вярвам, че не щете да ме оставите да чакам дълго време Вашият отговор, за да ми явите и по тоз случай да ми прикажете и нещо касателно за положението на Дружеството, за което Вие знаете, че съм взел живо участие.

Като Ви поздравявам братски, остаям
Ваш преданий приятел
Иван М. Вазов

Бележки:

Васил Друмев (1840, Шумен – 1901, София) – писател: автор на първата новобългарска повест „Нещастна фамилия“ (1860) и на драма-

та „Иванку – убиецът на Асеня I“ (1872); редактор на Периодическо списание на Българското книжовно дружество; след Освобождението: митрополит Климент Браницки/Търновски; министър-председател (1879 – 1880, 1886).

До Спас Вацов

1876, октомврий 10

Букурещ

Любезний ми друже Вацов!

Миналата есен получих от Вас писмо, на което не знам как не съм отговорил, помня само това, че се канех ха днес, ха утре да Ви пиша и тъй остана веке... Моля Ви прочее да ме извините за туй забравяние на една приятелска длъжност. Вие тогава ми писахте върху въпроса за постъпанието ми в някое училище в Хърватско, за което бяхме приказвали още в София. При всичко че желанието ми беше (и е) силно да постъпя в едно по-високо учебно заведение, но материалните средства ми липсуваха и желанието ми остана желание.

Освен писмото Ви аз имах удоволствието да видя в „Напредък“ оназ изкусно изплетена енигма, в която излазяше релефно моето име с насърчаването: *Напред!*... Не е нужда да Ви казвам приятното впечатление, което произведе тук на мене. Аз видях, че във Вас имам един истинский и съчувствующ приятел, пълен с нежност и доброта към мене. Аз тъкмах тогава чрез печата да Ви отговоря помоему, но онова, което тогава не сторих, мога да го сторя сега. Бъдете уверени впрочем, че аз никога не съм Ви забравял и навред съм се гордееял с Вашето приятелство.

Вчера имах неожиданата радост да получа чрез Бобчева приятелското Ви писмо от 10 октомврий (н.к.), на което сегнах тутакси да отговоря. Благодаря Ви сърдечно за горещите съчувствия и за големия интерес, който показвате към мене. Истина, приятелю, че Вий сте имали право да се безпокуите за участта на приятеля си в последните грозни приключения. Един ден, един час даже да се бих забавил повече... и бог знай дали щяхте да ми пишете, или да Ви пиша вече! Аз избягнах преследван от Сопот наврѣх Гергьовден и ето ме днес в Букурещ...

Тук аз съм член на Бълг[арското] центр[ално] благотвор[ително] общество, или по-просто да кажа, революционно общество, което съществува под маската на благотворителността... Тука, в Букурещ, се е струпала една голяма част от българската интелигенция, а и всеки

ген идат отвред на България младежи и бунтовници – остатки от злополучната Априлска буна. Всички те са в твърде достаплачевно състояние: голи, гладни и нещастни!

Пращам Ви един ехемплаире „Пряпорец и гусла“ от *Пейчина*¹, който едно време възпяваше Витош-планина.

Готвя сега друга книжка: „Въздишките на България“², която може да излезе на свят подир 3 – 4 месеца и ще Ви я пратя също и нея.

Г-н Г. Х. Манов беше тука в началото на август като кореспондент на „Русски мир“, а сега се прие депеша от него, пратена от Виена, че е отишъл на Монпелие във Франция.

Надявам се, че сега, като ме знаете де съм, ще ми пишете и напред, както и аз Вам обещавам, за да се *не губим* вече.

Приемете моите съчувствени и най-горещи поздравления!

Целувам Ви братски
Ваш приятел
Ив. М. Вазов
Адресът ми е:
Bucarest (Roumanie)
Domnului Ganciu Grigoroff
Ulița Gabroveni pentru J. Vazoff

Бележки:

Спас Вацов Киров (1856, Пирот – 1871, София) е основоположник на метеорологията, климатологията и сеизмологията в България.

Завършва прогимназия в родния си град, а след това гимназия в Загреб и физика и математика в Загребския университет през 1878 г. Директор на гимназията в Лом (1881 – 1882) и чиновник в Министерството на народното просвещение. Началник на Централната метеорологична станция в София (1890), а от 1894 г. директор на Дирекцията по метеорология. Действителен член на Българското книжовно дружество от 1884 г. Основател и дългогодишен председател на Българското при-

¹Иван Вазов издава първата си стихосбирка „Пряпорец и гусла“ под псевдонима Пейчин – бел.рег.

²Тя излиза през 1877 г. под името „Тъгите на България“ – бел.рег.

родоизпитателно сдружество. Занимава се с литературна, журналистическа и преводаческа дейност.

На 25.10.1875 г. помещава във в. „Напредък“, бр. 65, с. 258 аритмограф, за който става дума в писмото на Вазов. Закачката с Вазов е подписана, вероятно поради печатна грешка, от „С. Вазов“.

Аритмограф (от страна на III-ци)

1-2-4-5-14 река в западна Русия
2-14-5-10-8-1-16 град в Италия
3-2-4-8-15 град във Франция
4-5-14-5-17-17-2 женско име (старо)
5-17-2-12-5-4-8-1-16-7-10-2-14 град в Русия
6-17-7-13 мъжко име
1-8-10 река в Египет
2-10-8-17-2-1-12-5 приморски град във Франция
3-8-4-9-16-1-12 град в Прусия
4-16-7-7-8-11 европейска държава
5-14-4-5-8 стар, сега разпръснат народ
6-8-9-8-12-2-4 мъжко име
7-4-3 земеделческо оръдие
3-16-12-16-15-8 град в Перу
5-10-8-1-8 стар народ
7-16-10 къщна потреба
1-2-1-7-8 град в североизточна Франция
8-9-2-9 глагол в първо лице, число единствено

От 17 букви нека се комбинират 18 речи, на които началните букви, четени от горе надолу дават едно възклицание към един българин, на когото името ще узнаете, ако в намерените речи прочетете от доле нагоре.

Съставил С. Вазов
Прага, 8/20 окт. 1875 г.

Решение:

НареВ
АвелинО
ПариЗ
РебекА

ЕкатеринослаВ³

ДойнЮ

НшЛ

АликантЕ

ПирмонТ

РусиЯ

ЕвреИ

ДимитъР

СърП

ПотозИ

ЕлинИ

СоЛ

НансИ

ИмаМ

³ Става дума за днешния украински град Днепър/Днипро (бивш Днепронетровск) – бел.ред.

14/26 януария 1878

г. Свищов

Драгий ми друже С. Вацов!

С истинско удоволствие приех и прочетох писмото Ви от 31-ви миналий декемврия, тъй също и другото от 17 августа, претворено в него.

Преди всичко моля Ви да не тълкувате зле мълчанието ми и да се не съмнявате в твърдостта на приятелските ми чувства към Вас. Вярвайте, че много пъти взимах перото да Ви пиша, но като си представях разстройството на пощата в туй военно време, когато до Букурещ даже не може да пристигне писмо, както опознах това по опит, то аз считах за излишно да Ви пиша писмо, когато бях уверен, че то *никога* няма да доде до Вас, и даже немалко се удивих как е могло и Вашето да стигне по назначението си. Даже тая утринна пак тъкмях да Ви пиша и все се колебаех по горнята причина. Но ето Вашето писмо ме осмели.

По първото Ви писмо виждам, че не сте получили писмото ми (или картте пост⁴, не помня добре), що Ви проведох от Букурещ, когото оставих още през юлия 1877 г. Впрочем сега ще отговоря и на двете Ви писма.

Благодаря Ви и пак Ви благодаря за Вашата гружба, която тъй горещо ми изказвате в писмото си. Аз съм дълбоко трогнат от такава постоянна любов и я ценя повече от всичко. Бъдете уверен, че аз ще се сия всегда да я заслужа. Жалея, че не съм получил Виенас⁵, за да видя стихотворението си как стои на хърватски. За удовлетворение на желанието Ви аз Ви давам „някои чърти от моя живот“, както Ви казвате:

Роген в Сопот на 1850 г., аз от седмата си година до 18-та си следвах да се уча в местното сопотско училище и признавам се, че твърде недостатъчно и шарено образование получих по разстройството на у[чили]щето. От 18 до 20 години баща ми ме гържеше на дюкяна, а на 20-та проводи ме във Влашко, при чича ми, дето ме направиха търговец на жита, после се преместих в Галац, дето, като товарех на пристанището стоки, съчинявах в ума си в същото време стихове за „Пер[иодическо] бр[аилско] списание“. На 1872 год. се разболях зле

⁴ Пощенска картичка (от фр.) – бел.рег.

⁵ Издание на културно-просветната организация Матица хърватска – бел.рег.

и по съвета на докторите минах на Цариград беден, болен и отчаян и се прибрах при един сродник. Подир няколко дни полицията ме хвана и ме запря като подозрителен. Като се оправдах, Цариградското читалище ме проводи за учител в Мустафа-паша⁶, отдето подир година оставих с намерение да ида нейде в Европа да се уча. Но по недостатък в средства аз останах и годох на София, дето се въртях по железний път около 1 ½ година, а на 1876 год. в Сопот правехме комитет и приготовления за въстание, но подирен от турците, аз навръх Гергьовден бегах през Цариград в Букурещ, дето ме избраха за секретар на Централния благотворителен комитет. Сега се намирам като переводчик в канцеларията на свищовский губернатор с 1000 руб. годишна заплата, но види се, че скоро ще трябва да се премещаваме в Русчук, който скоро ще падне и ще бъде главен град на губернаторството.

Сега за войната. В тая съща минута приемам известие, че русите превзели Галипол, а един отряд приближава до Цариград! Това са събития толкова велики, толкова необикновени, щото човек мисли, че е някой сън. А при това от един месец и повече ние почти всеки ден изпитваме таква удивление и възторг от успехите на нашите братя-освободители. Тука имаше до 3000 бежанци иззад Балкана, но всички се върнаха вече в Тракия на своите пепелища; Вий трябва да знаете, че и моето романтическо село Сопот стана жертва на варварите лани, които го ограбиха, изгориха по-голямата му част и избиха 100 – 200 души от жителите, между които, уви, и милият ми отец загина в Балкана! Но всичко се забравя, защото

Свободата се смей
кат слънце от възтока
и скоро ще огрей
земята ни широка.

Ще легнат във прахът
душманите сурови
и няма да звучат
веч тежките окови!

⁶ Днешен Свиленград – бел.рег.

Славянска Голгота!
О, Тракио прекрасна!
Изкупи ни греха
съдбата ти ужасна!

Гледам, че се стряскате много от безумните притязания на сърбите. Вие не трябва да предполагате, че ако русите умяха да ни освободят, не щат да умят и да ни наредят, както трябва, за да можем в мирен живот да се развиваме. Отдаването на част от България на сърбите ще бъде един постоянен *камен претикания*⁷ занаят и ако това, не дай боже, се случи днес например, утре без друго ще има въстание. Това ще създаде омраза по-силна между сърби и българи от омразата, която съществува между руси и поляци. Научаваме се, че вече пиротчани пратили депутация до главнокомандующият да му се оплачат от сърбите, че не приемали там никой българин на служба. Това е похвална постъпка от тяхна страна, ако и самият факт да е печален. Затова аз не вярвам, че русите ще направят такова непрактично и неправедно нещо. Друг слух се носи, който има по-голяма вероятност. Казва се, че Русия ще си заеме назад от Румъния частта от Бесарабия, която изгуби по трактата на 1854 лято, и в замяна ще даде на Румъния – Добруджа! Но туй се само говори, затова не трябва да се боим още.

Аз желая да се абонирам за *Viener*, но мисля, че сега не ще да може да дохожда редовно и че ще се губят броевете. Освен туй подир немного време ще се премещаме на Русчук, затова мисля да се почака, докато се въдвори мирът, и тогава Ви моля, абонирайте ме и като ми явите, ще Ви пратя заплатата. Впрочем не е зле да ми пуснете по пощата оня брой от *Viener*, в който бе стих[отворе]нието ми.

Сега готва нова сбирка от съвременни стихове под названието „Дунавски песни“, която ще туря под печат, щом се възстанови мирът. В нея възпявам дохожданието на русите и освободжението ни. Заедно с „Пряпорец и гусла“, „Тъгите на България“ и „Дунавските песни“ ще съставят един трилог, който ще обема най-великата епоха, която преживява българският народ, макар

⁷Повод за раздори – бел.ред.

Че за тази епопея
трябва Омир, Пушкин, Тасс⁸

обаче аз писах и ще пиша, додето всички други мълчат. Нека тая епоха да се отрази малко-много на литературата ни.

Работя още над едно друго важно дело – поема „Черното лято“, но което няма да се свърши скоро, защото не искам да *бързам* и защото искам по-напред да посетя и да видя Батак, дето се развива действието на поемата. Както видите, при всичко че съм чиновник сега, аз пак не се оставям от тая *севда*⁹ *стихотворска*. Това е станало за мене страст и е влезнало в натурата ми. Впрочем кога да е, аз ще се предам изключително на книжевността. Виждам, че там ме влече.

Каравелов сега е в Търново, дето от много време тъкми да издава вестник „Свободна България“, но йоще се мае, не знам защо.

Бобчев, редактора на „Стара планина“, е отишъл в Русия да следва правото. Завчера замина оттук Георги Стоянов, който се завърна от Монпелие и отиде за София. Хр. Стоянов е тука чиновник също, мой другар. Надявам се, че ще ми пишете, за да знам, че сте приели писмото ми, и че ще ми кажете *хубавото и потребното нещо*, за което ми загатвате и в двете си писма.

Прегръщам Ви братски

Ваш приятел

И. Вазов

Адрес на френски или немски, или руски:

В Канцелярию Свищовскаго Губернатора

Г-ну И. Вазову

⁸ Става дума за италианския поет Торкуато Тасо, на когото Константин Батюшков посвеща произведението си „Умиращия Тасс“ – бел.рег.

⁹ Любов (от тур.) – бел.рег.

16 октомврий 1878

г. Русе

Драгий ми приятелю Вацов!

Получих писмото Ви от 5/17 октомврия, на което се[га] отговарям. Аз мислех, че Вие още сте на София и Ви бях пращал поздравления по пътници. Но Вашето писмо ме осветли върху местопребиванието Ви днешно.

Бързам да Ви проводя един екземпляр от новата си книжка „Избавление“. Това го правя, за да удовлетвори Вашето любопитство; инак не бих Ви я пратил, защото, признавам си, тоя път не съм благодарен от труда си и го намирам слаб в сравнение с прежните си съчинения. Аз мисля, че две са причините на това: едно, че аз съм писал тия стихове, като съм бил винаги заглъхнал и обременен от канцеларски занятия, та не съм имал достатъчно време да си съсредоточа мислите в тишина и да се въодушевя, или защото първия ентузиазъм премина към русите, които преимуществено възпявам, и аз гледам равнодушно на това; както и да е, това ослаби вярата ми в мене си и аз няма вече никога да пиша *политически и патристически* стихотворения, които са плод на минутни увлечения и преходни въодушевления. Аз желая и Вие да ми пишете за това нещо и да ми явите Вашето мнение, безпристрастно, чувате ли? – *безпристрастно!*

От „Тъгите на България“ нямам вече, а не се намира и в книжарниците, нито един екземпляр, тъй също и от „Пряпорец и гула“, затова не мога Ви проводи. Тъй също и книжката с Ботевите стихотворения нийде не се намира, поне доколкото аз зная. Сега в Търново Стамболов съставя сборник от по-избраните стихотворения на днешните български поети. Тя като излезе, без друго ще Ви я проводя.

Тука сега в Русе се основа и устрои комитет благотворителен да помага (за освобождението) на братята македонци, които вече са въстаници. Тоя комитет, на когото аз имам честта да съм председател, ще има клонове по всичките окръжни градове на Русчукската губерния и ще разполага с големи средства. Такива подобни комитети са се устроили в Кюстендил, Търново и прочее.

Книжката на сръбският поет Ивановича с благодарение ще получавам и парите ще Ви проводя без друго.

Като нямам що повече да Ви пиша, поздравлявам Ви сърдечно и съм

Ваш приятел
И. Вазов

П.П. Адреса ми е същият.

18 януария 1879

Русе

Драгий ми приятелю!

Имах удоволствието да получа обреме приятелското Ви писмо от 25-го декемврия, на което [сега] отговарям.

Виждам в писмото Ви, че на последно време сте били болен, но че сега сте се оправили, за което се твърде радвам, като знам по опит колко е убийствено за млади хора като нази, с полет, с високи стремления, да бъдат лишени от таз добрина – здравието. Затова, приятелю, трябва да го пазим; защото то е необходимо на младостта: за старостта лишението от здравие е вече нещо естествено и не толкова тягостно.

Без да се простирам върху Вашите разсъждения по повод на новия ми труд и за направлението на моята поетическа деятелност, аз признавам тяхната справедливост, както и благосклонното съчувствие, което никога не сте престанали да ми показвате, но аз сега няма да обработвам никакъв род поезия, защото искам свършено да си възстановя здравието, което миналото лято беше доволно разстроено. Аз имам нужда от душевно спокойствие, което се старая да съхранявам, като избягвам, по възможности, напреженията и умствените занимания.

По същата причина аз Ви отговарям, че предложението Ви да издадем *една книга от леки лирически стихотворения наши и друга – от преведени от други славянски поети с биографиите им*, което е превъзходно и което приемам с благодарение, може да се осъществи къде пролет. Аз имам вече около 50 разни стихотворения, печатани и непечатани, и бях хванал преди да ги привождам в цялост и в порядък, но оставих това за по-после. Следователно, Вие можете да продължавате да пишете и да превождаме и както казах по-горе, можем да ги издадем и твоите, и моите заедно.

Стана ми нужда за двете мои стихотворения, преведени на хърватски: „Жалби“ и „Радеиќи“ (преведена от Вас „Жалби“ изгубих), затова Ви моля да ми пратите копията им, както са по хърватски.

Аз Ви пращам по немската поща *сборник от български стихотворения и песни*, а тъй също и едно ново календарче.

На 10 февруария (стар стил) ще се съберат в Търново народните представители, на число около 280 души. Според както се говори, всичките едногласно ще предложат съединението на Възточна Румелия с

Княжеството, за което ще се изпратят в Народното събрание представители и от Възточна Румелия. В същото време други депутати от същата област ще тръгнат по Европа да представят на кабинетите желанията на тракийците.

Тука в Русе се откри Руско-български клуб, дето стават балове, семейни вечери, маскаради и по-нататък ще се дадат и театрални представления.

Като пожелаая да минете честито и успешно новата 1879 година, поздравлявам Ви най-искрено и осталям

Ваш предан приятел
И. Вазов

11 ноемвр. 1879
г. Берковица
Драгий ми груже,

Днес тръгва досегашния ми секретар, за да постъпи в Ломското Дучилище, което Ви е поверено, затова Ви препоръчвам Михала Петров като един благонадежден и старателен момък, който заслужава особено съчувствие.

Преди две недели нещо мина през града ни, както беше ми ти известил с депеша, г. К. Иречек, но понеже той останал да спи на Кутловица, аз напразно го чаках доволно късно, като се постарах да му приготвя квартира. На утринта той сам ме намери в съда и се разговорихме надълго за разни неща и въпроси.

От тая си среща с него заключих, че той е човек с всичките качества и дарба, които могат да очароват когото и да е. С една реч, аз ти благодаря, защото не си пропуснал този случай да ме познакомиш със знаменития наш историограф. Удиви ме също леснината, с която говори български, което никога не си бих представил.

Аз сега, по тия дълги нощи, съм се завзел да пиша една поема, или по-добре повест, извлечена из шопский живот, под название „Грамага“. Сюжета ѝ заех от един процес, който стана тука. Дошъл съм го половината и като я свърша, ще побързам да я напечатам. Впрочем и сега мога да туря в някой вестник началото ѝ.

Пращам ти претворено тук едно послание до тебе, което, ако щещ, можеш да пратиш в някой вестник за обнародване, или пък [да] го задържиш.

Като те поздравявам най-искрено и сърдечно, оставам твой всегдешен приятел

И. Вазов

Бележки:

Претвореното послание е „Писмо до г-на Вацова“, публикувано във в. „Целокупна България“ на 29.11.1879 г. и в самостоятелното издание на поемата „Видул“, София: Скоропечатница на Янко С. Ковачев, 1879.

13 февр. 1880, Берковица
Приятелю г. Вацов
в Лом,

Приех Ви писмото от 6 сего и му се[га] отговарям. Наистина, че кореспонденцията между нас е позаспала, но онава, което ме утешава, е, че това мълчание никак не е охладило или намалило дружеските чувства у нас.

„Видула“ и писмото до Вас щях да Ви изпроводя още навремето, но благодарение на Ковачевата небрежност още не съм получил книжките си от София, но вече се разпоредих и скоро ще Ви пратя. Предупреждавам Ви, че „Видул“, както го виждам напечатан, никак ми се не харесва и се разкайвам защо пунах на свят едно слабо произведение (писано още на 1871 год. в Цариград), при всичко че българската журналистика се добре отзова за него. Да Ви характеризувам „Видула“ с малко думи: това е едно непрекъснато описание на природни картини и тихий селски живот. Освен това във „Видула“ не видите никакви страсти, борби и душевни проявления, които да говорят на сърцето! Повтарям: от „Видула“ не съм доволен. По съм доволен от „писмото“, което е поправено и улучшено¹⁰ сега.

„Грамада“ не ще да може да излезе скоро на свят. Тя даже още не е гадена да се печата. Със същата откровеност казвам, че „Грамада“ е нещо съвсем противоположно на „Видула“, нещо *хубаво*.

В „Илюстрацията“ няма да пиша, докато г-н Ковачев не ме покани писмено за това.

Лирическите стихотворения, за които ми споменувате в писмото си, според както ми пише г. Данов, вече се печатат в Пловдив, но цензурата изхвърлила някои неща с „разпасан учкур“, както се изразява Данов.

Снощи ме поздравих от Вас ломски акцизни надзирател г. Коста. Благодаря Ви.

Като Ви поздравявам най-сърдечно, остаям

Ваш приятел
И. Вазов

Моля, поздравете г. г. Панова и Баларева.

¹⁰ Подобрено (от рус.) – бел.ред.

Бележки:

Янко С. Ковачев (1852 – 1926) е издател и редактор на сп. „Българска илюстрация“ (1880 – 1882), в което се печата текстът на „Грамада“.